

FOLCLOR DIN ZONA SĂLAJULUI ÎN PAGINILE REVISTEI TRANSILVANIA

Promovarea culturii populare românești a constituit o preocupare constantă a ASTREI, un obiectiv care alături de cultivarea literaturii, a interesului pentru istorie, limbă, teatru, învățămînt, științe sociale și economice viza concentrarea întregii intelectualități românești și a celorlalte categorii sociale transilvănene în jurul ideii de emancipare culturală a românilor. Idealul ASTREI de a deveni un focar activ pentru viața socială, națională și culturală a poporului român nu putea face abstracție de tradiția poporului, de bunurile, sale culturale. Cunoașterea adîncă a satului românesc „în toate aspirațiile sale, răspîndirea și promovarea culturii, favorizarea creațiilor populare”¹ au reprezentat direcții constante de activitate ale asociației transilvănene. Cel mai însemnat mijloc de valorificare al interesului Asociațiunii pentru bunurile spirituale și materiale ale poporului l-a constituit revista *Transilvania*, care în tot cursul apariției sale (1868—1945) a servit nu numai ca instrument de înaltă ținută științifică pentru realizarea dezideratelor ASTREI, ci și ca o tribună de popularizare a cunoștințelor științifice și culturale. Publicarea unor texte de folclor literar și a unor contribuții folcloristice avea mai presus de toate menirea de a informa, de a populariza, de a face cunoscută tradiția populară transilvăneană.

Coloanele revistei *Transilvania* au găzduit adesea materiale de folclor de o deosebită valoare pentru istoria folcloristicii transilvănene, printre colaboratorii ei numărîndu-se folcloriști de prestigiu, etnografi și etnomuzicologi de seamă ca I. Vulcan, Gr. Silași, At. M. Marinescu, I. Mușlea, R. Vuia, T. Brediceanu, Gh. Pavelescu și alții.

O contribuție remarcabilă în paginile revistei o aduce și Leontin Ghergariu, care publică în 1942 folclor epico-liric din zona Sălajului. Dacă la început articolul lui Leontin Ghergariu — profesor emerit și cercetător pasionat al limbii și culturii populare românești — a avut doar rolul de a atrage atenția asupra unui repertoriu specific într-o zonă românească înstrăinată temporar, mai tîrziu materialul său de folclor a stat în atenția tuturor cercetătorilor care s-au ocupat de motivul mioritic în repertoriul de colinde. Intitulîndu-și lucrarea *Miorita și Meșterul Manole în folclorul Sălajului*, autorul remarcă că „literatura populară a regiunii deși e poate mai săracă decît în alte părți are totuși elemente care sînt

---

¹ I. Hațiegan, *Tehnica de propagandă la sate*, Sibiu, 1933, p. 5.

vrednice de cercetare². Materialul de folclor a fost cules de autor în perioada 1925—1929 în ținutul Sălajului și înfățișat ca repertoriu specific al acestei zone folclorice.

Ca o trăsătură particulară a repertoriului sălăjan este prezentată vehicularea în colinde a unor motive de baladă. Materialul publicat în revista *Transilvania* conține 6 „corinde” mioritice și un colind cuprinzând motivul fetei zidite. Textele provin din localitățile Orțița, Ciocmani, Brusturi, Brebi, Năpradea, Lupoia și Borza, aria de circulație corespunzând, după mărturia autorului, părții muntoase a județului Zalău, spre Codru și spre ambele versante al Meseșului, motivele de colind fiind necunoscute în regiunea Rezului și spre șes. Preocupat fiind de specificitatea de repertoriu a acestor motive de colind L. Ghergariu cercetează în culegerile pe care le întreprinde în această zonă, circulația motivelor amintite și stabilește o arie consecventă de întindere pentru zona Sălajului. (Colecția sa de *Folclor literar din Sălaj* o publică abia în 1973, ea cuprinzând 1167 texte folclorice provenite din 61 de localități)³.

Colindul mioritic cules de L. Ghergariu conține așa numitul motiv al „fetei de maior” un subtip cu particularități distincte al „Mioriței”, autorul opinind în observațiile sale asupra originii sălăjene a baladei. Lăsând la o parte faptul că L. Ghergariu nu face distincție certă între baladă și colindul mioritic, trebuie să evidențiem faptul că exagerările sale, datorate în parte zelului de culegător conțin o realitate. Culegătorul a reușit să identifice — dacă nu locul de geneză a baladei — unul din cele mai puternice centre de iradiație a versiunii colind de tipul „fata de maior”. Referitor la acest tip de colind, datorită fenomenului compact și intens al circulației cu prelungiri de-a lungul Someșului până spre Năsăud și spre Huedin, folcloristul A. Fochi, cel care a cercetat monografic tipologia *Mioriței*, opina la rîndul său că despre zona Jiboului se poate afirma aproape cu certitudine că este locul unde pare să se fi născut formula de tip *Fata de maior*⁴.

Motivația destinului tragic al ciobanului trebuie căutată în conflictul de dragoste, declanșat de opțiunea fetei de maior pentru păstorul „cel mai mititel”. Invidia stîrnită celorlalți doi ciobani are drept urmare decizia omorului.

În variantele din Orțița și Brebi întîlnim o condiționare impusă păstorului „străinel”:

— „Tu de i lua,
Noi te-om împușca!...”⁵

Sanționarea prin pierderea vieții este deci condiționată de opțiunea pentru căsătorie. În celelalte variante momentul decizional lipsește, epicul trecînd, cum se întîmplă în colinde, pe plan secundar, fiind subordonate episodului privind testamentul ciobanului.

În varianta din Ciocmani, de pildă conflictul de dragoste nu este nici măcar intuit, lăsînd să se înțeleagă că cei doi păstori nu-l acceptă pentru faptul că este „străin”.

Pe costișă de munți grei
Suntu-și trei păcurărei
Cu trei turmuțe de oi.
Ei s-apuca se întreba
Care de pe unde sunt:
Unu-i negru de străin.
— Măi negrule de străin,

² L. Ghergariu, în *Transilvania*, 1942, nr. 4, p. 304—309.

³ L. Ghergariu, *Folclor literar din Sălaj*, Zalău, f.r. 352 p.

⁴ A. Fochi, *Miorița, Tipologie, circulație, geneză, texte*, 1964, p. 537.

⁵ L. Ghergariu, *Miorița și Meșterul Manole...*, varianta din Orțița (nr. II) și din Brebi (nr. IV).

Du-te întoarce turmuşa
Pînă legea ți-om găta.⁸

Varianța din Brusturi conține în schimb o precizare clară a conflictului.

Nainte-i ieșea
Fată de maior
Cu briu de fuior.
Care s-o aleagă
Cel mai mititel
Că-i mai frumuseț
Și-i mai străinel.⁹

Nucleul tematic se referă în continuare la „judecata” ciobanilor precum și la așa numitul „testament” al păstorului victimă. Uciderea, fără drept de apel a păcurarului „cel mic”, comunicată direct, pare într-adevăr să conțină o interdicție pentru ciobanul „străin” greu acceptat în ierarhia stînei, care prin căsătorie ar ieși din înfrățirea juruită, după cum opiniază folcloristul Al. Amzulescu⁸. Încercarea ciobanului „străin” de a-și răscumpăra dragostea, oferind confrăților judecători bota, sumanul, fluierul sau chiar turma precum și răpunsul stereotip, al acestora: „Nouă nu trebe / Că și noi avem”, ar putea oferi însă un argument demn de luat în considerație în favoarea acestei interpretări.

Actul oferirii darurilor în schimbul vieții demonstrează neacceptarea morții, înfruntarea grelei „legi” ce i s-a făcut. În studiul său despre *Miorița în Transilvania*, I. Taloș se întreba dacă dreptul, libertatea ce se oferă victimei de a-și alege modul în care să fie ucis nu este ecoul unui cod al onoarei în orice înfruntare⁹. Și acest fapt poate constitui un argument în favoarea înfruntării și nu a acceptării fataliste a morții.

În textul care ne interesează ciobanul „cel mai mic”, eroul principal aidoma celor din basmul pe plan moral, este pus să aleagă între împușcare respectiv tăiere.

În varianța din Ciocmani păcurarul optează pentru moartea prin împușcare, preferință exprimată rar în variantele transilvănene¹⁰, fapt ce ne permite să considerăm că avem de-a face cu „o încercare de modernizare a textului”¹¹, apariția puștii echivalând cu dispariția cinstei, a onoarei din cadrul înfruntării voinicilor.

Deși în textul din Brusturi opțiunea lipsește, moartea prin împușcare este sugerată de versul inițial al testamentului: „De mi-ți împușca”. Variantele din Brebi și Orțița se referă de asemenea la moartea prin împușcare, anunțată în mod direct ciobanului cel mic de către tovarășii săi: „Noi te-om împușca”. Se pare că în această zonă a existat o concentrare a acestor versuri mai noi a colindului.

Doar în textul din Năprădea, tînărul cioban preferă moartea voinicească prin tăierea capului:

Și lui legea i-o făcut,
O să-l puște, o să-l taie
Nu mă pușcați
Nu mă tăiați
Numai capul mi-l luați!

⁸ Ibid., nr. II, p. 306.

⁹ Ibid., nr. III, p. 306.

⁸ Al. Amzulescu, în *Revista de etnografie și folclor*, 1979, nr. 1, p. 58.

⁹ I. Taloș, în *Anuarul de folclor* II, Cluj-Napoca, p. 107.

¹⁰ I. Taloș, arată în studiul său amintit mai sus că din cercetarea celor 184 de variante transilvănene cuprinse în monografia lui A. Fochi (vezi nota 4) și care conțin motivul „înfruntării” ciobanilor doar 8 arată că tînărul păstor preferă să fie „împușcat”. Vezi I. Taloș, *op. cit.*, p. 107.

¹¹ I. Taloș, *op. cit.*, p. 107.

Moartea prin tăierea capului, prezentă în majoritatea variantelor transilvănene, cea mai frecventă dintre pedepsele cu moartea¹², dată pentru fapte mai puțin grave, asimilată nevinovăției, permițând victimei o existență postumă¹³. Însuși testamentul, prin care ciobanul cerea să fie îngropat în „staorul oilor” exprimă dragostea de viață, de profesiunea îndrăgită și totodată „o înțelepciune cu adânci semnificații în concepția poporului despre viață și moarte”¹⁴.

Și alte tipuri de colind din zona Sălajului: *Mă luai-luai, Șarpele, La poartă la Tîrligrad, Bradule-brăduțele*, au un conținut tragic (fie anunțarea sfârșitului dramatic al unei fete de măritat, fie pieirea voinicului blestemat să fie mincat de șarpe în ziua Rusaliilor, fie o cununie incestuasă, fie durerea bradului căruia i-a fost vestită căderea), dar nici unul din aceste destine dramatice nu se ridică la valoarea emoțională a episodului privitor la testamentul tinărului cioban din colindul mioritic. Acesta aduce în final o notă funebră distinctă, actul tragic impunând prin mărșălașul acceptării morții numai prin prisma testamentului profesional ce-i asigură ciobanului condamnat la moarte legătura postumă cu îndeletnicirea păstorească. O frumoasă formă poetică a testamentului o aflăm în varianta intitulată *Trei păcurari*, culeasă în satul Lupoia:

„Iară el a zis:
— Pe mine mă omoriți
Și pe mine mă-gropăți
În strunguța oilor
În jocuțul mieilor.
Boticuța mea cea dulce
Mi-o puneți în loc de cruce,
Fluierașul meu cel drag
Mi-l puneți în loc de steag.
Bine m-or plînge pe munte
Cele mîndre oi cornute,
Bine m-or plînge pe văi
Cele mîndre oi bălăi”¹⁵.

Prin esența de mesaj al întregului colind, partea testamentului fiind mai dezvoltată de obicei față de secvențele anterioare, conține semnificații adânci în concepția despre viață și moarte a poporului, reliefând totodată superioritatea morală a ciobanului victimă, transfigurată pînă la nivelul unui simbol mitic.

În cercetările sale asupra acestei creații O. Bîrlea considera că Miorița „trebuie să fi fost colindă de doliu după cioban mort”, ca idee centrală situîndu-se testamentul ciobanului¹⁶. Colindul mioritic a păstrat o mare vitalitate pînă în zilele noastre.

Dintre culegerile lui L. Ghergariu revista *Transilvania* a publicat prima variantă sălăjeană de colind a motivului despre femeia zidită.

Ca și în colindul mioritic accentul cade pe desfășurarea dramatică a evenimentelor, fără nici un amănunt privitor la clădirea sau construcția ce urma să fie ridicată. Varianta provine din satul Borza și se remarcă prin frumusețea simplă a versurilor. Și în acest colind vom întîlni o încercare de răsturnare a forțelor destinului. Meșterul zidar văzîndu-și mîndra venind cu prinzul invocă forțele naturii:

Crească rugul cît casa,
Da de ea s-a-mpedica

¹² *Ibid.*, p. 109.

¹³ *Ibid.*

¹⁴ M. Buga, în *Revista de etnografie și folclor*, 1969, nr. 1, p. 45.

¹⁵ L. Ghergariu, *op. cit.*, (nr. VI), p. 307.

¹⁶ O. Bîrlea, în *Revista de etnografie și folclor*, 1967, nr. 5, p. 344.

Și prinzul și l-a vărsa
Și la fiuț s-a-nturna!¹⁷

Consolidându-se cu gândul destinului meșterul își zidește nevasta, dramatizmul situației fiind evidențiat, ca și în baladă, printr-un efect stilistic de descriere progresivă a înălțării zidului:

Și acolo dac-a sosit
El în brațe o-a luat
Și pe zid o-a ridicat.
Și-o zidiră pînă-n glezne.
Și văzu că-i lucru lesne,
Și-o zidi pînă-n gerunte
Și văzu că-i lucru iute,
Și-o zidiră pînă-n briu
Și-a văzut că-i lucru greu...

Despre funcționalitatea acestei colinde O. Bîrlea afirma: „Colinda despre jertfa zidirii trebuie să fi fost o colindă de zidari ca una ce reflectă fără echivoc o credință atît de larg răspîdită despre necesitatea jertfei la o clădire și practicile care o însoțesc”¹⁸.

Deși cu o circulație mai redusă decît colindul mioritic motivul de colind al femeii zidite este încă prezent în repertoriul unor localități sălăjene, cum este de pildă Prodănești-Sălaj, el făcînd parte din repertoriul femeilor¹⁹. Din 1957 acestei variante de colind i s-au adăugat, datorită strădaniilor meritorii ale lui I. Taloș, încă 35 de texte provenind din 11 localități (Borza, Borza Cehului, Prodănești, Cigleam, Creaca, Brebi, Jac, Romita, Buciumi, Popeni, Ortelec) argument convingător pentru viabilitatea acestui colind în repertoriul sălăjan²⁰. Aceste variante „reprezintă stratul cel mai arhaic din țara noastră, pe aceeași treaptă cu variantele grecești, unanim apreciate a fi cele mai vechi ca țesătură și mesaj poetic”²¹.

Cele două motive de colind prezentate de L. Ghergariu în revista *Transilvania* sînt legate între ele prin semnificații adinci: dragostea pentru profesiune în momentul limită — despărțirea de viață și pășirea în moarte. „Ambele sînt înrădăcinate în datini și rituri primitive. Și ambele dau expresie ultimă unui nucleu cure, sub forme diferite, a străbătut milenii”²².

Articolul lui L. Ghergariu constituie prin textele prezentate o realitate folclorică a zonei Sălajului în prima jumătate a secolului XX — o contribuție de seamă la cunoașterea specificului folclorului sălăjan.

ANCA GOȚIA

¹⁷ L. Ghergariu, *op. cit.*, p. 307—308. O variantă asemănătoare, intitulată *Colind zidarilor*, a fost culeasă de I. Taloș în 1967 în comuna Prodănești, Zalău. Vezi I. Taloș, în *Revista de folclor*, 1962, nr. 1—2, p. 24—25.

¹⁸ O. Bîrlea, *op. cit.*, p. 342.

¹⁹ I. Taloș, în *Revista de etnografie și folclor*, 1971, nr. 1, p. 41.

²⁰ *Ibid.*

²¹ O. Bîrlea, în *Meșterul Manole. Studiu, antologie și note* de M. Cordoneanu, București, 1980, p. 229.

²² D. Caracostea, O. Bîrlea, *Problemele tipologiei folclorice*, București, 1971, p. 236.

**FOLKLORE AUS DEM SĂLAJ GEBIET IN DER ZEITSCHRIFT
„TRANSILVANIA“**

(Zusammenfassung)

Die Zeitschrift des Siebenbürgischen Vereines für rumänische Literatur und Kultur des rumanischen Volkes (ASTRA) gibt in einer von Leontin Ghergariu unterzeichneten Arbeit, *Miorița und Meister Manole in der Folklore aus Sălaj*, Auskunft über das dortige volkstümliche Repertorium. Der Verfasser veröffentlicht sechs lokale Variante eines Colinda-Liedes mit dem verbreiteten Motiv der rumänischen Ballade *Miorița* (aus den Ortschaften Lupoia, Orțița, Brusturi, Năpradea, Ciocmani und Brebi) und eine Variante des Colinda-Liedes mit dem Motiv des Bauopfers (aus Borza). Von diesen Texten ausgehend, stellt die vorliegende Arbeit das Vorhandensein der erwähnten Balladenmotive in Colinda-Liedern als kennzeichnend für das lyrische Repertorium des Sălaj-Gebietes zur Diskussion. Es werden Fragen zur Herkunft dieser Texte, der Identifizierung einiger Strahlungszentren der Texte mit dem sogenannten „Meyermädchen“ — Motiv erörtert sowie typologische Aspekte jener Versionen (der Widerstand des jungen Hirten zum Unterschied von der passiven Einstellung dem Tod gegenüber, die Wahl des Todes, der Nachlaß des Hirten) untersucht.